

Riigikohtu arvamus karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsuse kohta

Ohvrite parema kaitse vajadus ähvardamise korral (probleem 1)

1. VTK-ga planeeritakse avardada KarS § 120 koosseisu, muutes karistatavaks kehalise väärkohtlemisega ähvardamine. VTK lk-l 2 on mainitud ka ebaseadusliku vabaduse võtmisega ähvardamist, kuid ses küsimuses ei ole esitatud pikemat analüüsi ega selgitusi kriminaliseerimise vajaduse kohta.
2. Ka valu tekitava kehalise väärkohtlemisega ähvardamise kriminaliseerimine vajab kaalukaid argumente. Praegu VTK-s esitatud analüüs ei keskendu küsimusele, miks tuleb valu tekitamisega ähvardamine karistatavaks muuta, vaid väidetakse, et kehtiva õiguse järgi jäävad tõsiseltvõetavad ähvardused karistusõigusliku reaktsioonita, kui ähvardaja ei ütle selgelt välja, mida ta konkreetselt teha kavatseb ja kuidas kannatanu tervist kahjustab. See väide ei vasta täienisti tõele. Kohtupraktika järgi ei ole nõutav, et ähvardaja peab sõnaselgelt välja ütleva, millise vigastuse tekitamisega ta kannatanut ähvardab – oluline on, et asjaolud kogumis annaksid aluse ähvardamist jaatada (KarSK § 120/3.3.1; RKKK 1-19-1849/43, p-d 25, 27). Arusaamatu on VTK lk-l 4 esitatud väide, mille kohaselt on eesmärk muuta ähvardamine karistatavaks nii sel juhul, kui teo toimepanija on ähvarduse selgelt sõnastanud, kui ka juhul kui tegu on üldisema ähvardusega. Ei ole selge, mida on silmas peetud üldisema ähvarduse all.
3. Veel on mainitud vajadust kaaluda ähvardamise sanktsiooni ülemmäära tõstmist kolmele aastale. Seda on põhjendatud üksnes sellega, et korduva ähvardamise puhul võib tegu olla tõsise vaimse vägivallaga. Samas ei ole analüüsitud, kuidas sobituks kõrgem sanktsioonimäär süstemaatiliselt karistusseadustiku sanktsiooniloogikaga, seda enam, et karistatavaks soovitakse muuta ka valu tekitava kehalise väärkohtlemisega ähvardamine. Teisisõnu: kas põhjendatud on seadustada kuni kolmeaastane vangistus nt juustest kiskumisega (vt nt RKKK 3-1-1-48-04, p 8) ähvardamise eest, samal ajal kui kuni kolmeaastase vangistusega on karistatavad ka sellised teod nagu sõjapropaganda, surma põhjustamine ettevaatamatusest, raseduse õigustamatu katkemine jne?
4. VTK kohaselt mõjutavad kavandatavad muudatused politseiametnike töökorraldust ning ähvardamise kriminaalasjade menetlemine muutub lihtsamaks. Koosseisu avardamisega kaasneb vaieldamatult ka menetlejatele suurem töökoormus.

Tõhusam reageerimine vägivallajuhtumitele (probleem 2)

5. VTK järgi on kavas tõsta KarS § 121 lg 1 sanktsiooni kuni kolmeaastase vangistuseni. Võib mõista soovi avardada sanktsioonivahemikku karistuse parema diferentseerimise võimaluste loomiseks, kuid siingi ei ole analüüsitud kõrgema sanktsiooni vastavust koosseisuebaõigusele ega kogu sanktsionisüsteemi loogikale. VTK-s esitatud näite – peksmisega tekitatud hematoomid, mis paranevad vähem kui kuuga – puhul on raske mõista vajadust reageerida karmimalt kui kuni üheaastase vangistusega. Karistust on võimalik valida ja individualiseerida ka olemasoleva sanktsioonivahemiku sees. Pole selge, millel põhineb VTK-s küll mitte otsesõnu esitatud, kuid justkui vaikiv eeldus, et seni KarS § 121 lg 1 alusel mõistetud karistused on liiga leebed. Ainuüksi asjaolust, et nimetatud koosseisu järgi kvalifitseeritud kuritegude arv on tõusnud, ei saa järeldada, et kehalise väärkohtlemise eest mõistetavad karistused on liiga madalad. Kui see ka nii on ja võimalikule karistuspraktika muutmisele on vaja tähelepanu pöörata (nagu kirjutatakse VTK-s), on seda võimalik teha ka muul moel kui seadust muutes. Alustuseks on soovitatav analüüsida kohtute

karistuspraktikat, aga ka prokuratuuri menetluspraktikat nendes KarS § 121 kahtlustusega kriminaalasjades, mis kohtusse ei jõuagi.

6. Vägivalla eest ette nähtud karistuste ülevaatamisel ei tohiks jätta tähelepanuta ka KarS § 263 (avaliku korra raske rikkumine). Vägivallakuriteo eest karistamisel peaks olema esiplaanil vägivalla vahetu ohvri individuaalhüvede kaitse. Teo karistamisväärsuse raskuspunkt paikneb kannatanu tervise ja/või kehalise puutumatuse rikkumisel. Seetõttu ei pruugi olla põhjendatav olukord, kus mingi vägivallategu, mille eest on muidu ette nähtud maksimaalselt ühe- või kolmeaastane vangistus, on KarS § 263 lõike 1 punkti 1 kohaselt karistatav kuni viieaastase vangistusega. Seda ainuüksi põhjusel, et tegu pandi toime avalikus kohas. Nii seatakse vägivallaohvri tervise ja kehalise puutumatuse asemel esiplaanile kõrvaliste isikute rahu, mille kaitse ei tohiks aga varjutada vahetu kannatanu õigushüvede kaitset. Seetõttu võiks kaaluda KarS § 263 lõike 1 punkt 1 kehtetuks tunnistamist. Teo toimepanemine avalikus kohas oleks soovi korral võimalik lisada karistust raskendava asjaoluna.
7. VTK paneb ette muuta KarS § 121 sõnastust veel selliselt, et *expressis verbis* oleks karistatav vaimse tervise kahjustamine. VTK-s mõeldakse ühelt poolt, et senini on Eesti õigust tõlgendatud selliselt, et tervise kahjustamine hõlmab nii vaimset kui füüsilist tervist. Teisalt väidetakse VTK lk-del 6 ja 11, justkui peaks KarS § 121 objektiivse koosseisu täitmiseks vaimse tervise kahjustamisega siiski kaasnema alati ka füüsilise tervise kahjustus. Sestap vältimatut vajadust seaduse muutmiseks ei ole. Tasub kaaluda, kas praktikas kerkinud probleeme on ses osas võimalik lahendada parema teavitustöö, koolituste jmt-ga.¹
8. Viimaks on VTK koostajate hinnangul tarvis seadust täpsustada lähisuhte mõiste osas. KarS § 121 lõikesse 2 lisati kvalifitseeriva koosseisutunnusena lähi- ja sõltuvussuhe Istanbuli konventsiooni vastuvõtmise järel eesmärgiga viia seadus konventsiooniga kooskõlla. VTKS-s selgitatakse, et hoolimata muudatuse seletuskirja ebaselgusest on prokuratuur ja kohtud sätte loomisest kuni viimase ajani tõlgendanud lähisuhte mõistet nii nagu seda nõuavad Istanbuli konventsioon ja naistevastase vägivalla vastane direktiiv. VTK koostajate hinnangul tuleb aga Riigikohtu lahendite nr 1-19-3377/32 ja 1-21-4285/79 tõttu lähisuhte mõistet seaduses täpsustada, kuna *kolleegiumi tõlgendus lähisuhte mõistele ei ole kooskõlas Istanbuli konventsiooniga* ega arvesta perevägivalla olemust – enam ei ole lähisuhtena käsitatav suhe endiste elukaaslaste vahel.
9. Märkime siinkohal, et Riigikohtu osundatud lahenditest ei ole välja loetav seisukoht, et lähisuhtes ei saa olla kooselu või abielu lõpetanud inimesed. Riigikohtu lahendites on üksnes selgitatud, et *ainuüksi* varasema abielu või kooselu fakt ei võimalda automaatselt lähisuhte olemasolu jaatada. Asjas nr 1-19-3377 (p 11) mõõnis Riigikohus *sõnaselgelt*, et sõltuvalt asjaoludest võib lähisuhe jätkuda ka pärast lahkuminekut ning viidatud lahendites rõhutatakse ühemõtteliselt sedagi, et hinnata tuleb *suhte olemust tervikuna* ning oluline on *tegelik* side isikute vahel, mitte pelgalt (varasema) kooselu või abielu fakt. Asjas

¹ VTK-s väidetakse, et mitmed välisorganisatsioonid ja hindajad on Eestile ette heitnud, et KarS ei sätesta otsesõnu vastutust vaimse tervise kahjustamise eest. Viidatud on vaid Euroopa Nõukogu 2022.a [raportile](#). Selles raportis (vt p 165) ei teha aga ettepanekut muuta KarS § 121, vaid kutsutakse üles seda sätet paremini ellu rakendama: „GREVIO soovib tungivalt Eesti ametiasutustel psühholoogilise vägivalla juhtumeid tõhusalt uurida, nende eest vastutusele võtta ja karistada, kasutades täielikult ära Eesti kriminaalkodeksis olevaid sätteid, sealhulgas tagades karistusseadustiku § 121 alusel vastutusele võtmise peres toimunud psühholoogilise vägivalla juhtumite puhul ning tõsta õiguskaitseametnike, kohtunike ja teiste asjaomaste spetsialistide teadlikkust psühholoogilise vägivalla kui ühe levinuima naistevastase vägivalla vormi soolisest olemusest ja tagajärgedest, sealhulgas koolituste kaudu,⁶³ ning vaadata läbi olemasolev kohtupraktika, et uurida, kas olemasolevaid sätteid kasutatakse praktikas piisavalt.“

nr 1-21-4285 (p 24) tõi Riigikohus esile sedagi, et KarS § 121 lg 2 p-s 2 nimetatud sõltuvussuhe hõlmab olukordi ka *pärast kooselu lõppu*, kui suhte üks pool jääb teisest õiguslikult ja/või faktiliselt mõjutatavaks. Istanbuli konventsiooni artikli 46 punkti a nõudele vastab KarS § 58 p 4, mis näeb muu hulgas karistust raskendava asjaoluna ette mistahes süüteo toimepanemise süüdlase endise või praeguse pereliikme, süüdlasega koos elava isiku või süüdlasest muul viisil perekondlikus sõltuvuses oleva isiku suhtes (samas, p-d 27–28). Riigikohtu lahendis on kaebuseväliselt juhitud prokuratuuri ja kohtute tähelepanu KarS § 58 p 4 kohaldamata jätmisele ka raske isikuvastase kuriteo (KarS § 118 lg 1 p-d 1 ja 7) puhul (vt 1-22-1990/69, p 25).

10. Milles täpsemalt seisneb eelkirjeldatud praktika vastuolu Istanbuli konventsiooniga, selles suhtes on VTK samas napolisõnaline. Mõistetavalt on aga seadusandjal vabadus sisustada Eesti karistusseaduses kasutatud *lähisuhte* autonoomset mõistet (vt 1-21-4285/79, p-d 28–29) teistmoodi, et paremini reageerida perevägivallale ja/või lihtsamini koguda sellekohast statistikat.
11. VTK pakub probleemi esimese lahendusena KarS § 121 lg 1 sanktsioonimäära tõstmist koos sama paragrahvi lg 2 p 2 tühistamisega. Alles teises järjekorras peetakse alternatiivina võimalikuks jätta KarS § 121 lg 2 p 2 alles ning kirjutada loodava eelnõu seletuskirjas täpsemalt lahti perevägivallaga seotud üksikasjad, sh erinevused KarS § 121 lg 2 p s ja § 58 p 4 vahel.
12. Kehalise väärkohtlemise põhikoosseisu sanktsiooni ülemmäära tõstmise vajadus ei ole pelgalt VTK-s tõdetu pinnalt tuvastatav, mistõttu soovitame alustada alternatiivse lahenduse kaalumisest. Seaduseelnõu seletuskirjas muudatuste, sh uue termini kasutuselevõtu selgesõnaline põhjendamine on iseenesest mõistetu ja peaks olema õigusloometegevuses reegel. Kuna karistusseadus ei tohi minna vastuollu määratletuspõhimõttega, siis sarnaselt mitme teise KarS normiga (§ 91 lg 3, § 133 lg 5, § 133² lg 5, § 138¹ lg 5, § 160 § 210 lg 1, § 218 lg 4, § 288 lg 1, § 350) on võimalik näha ette *lähisuhte* legaaldefiniitsioon KarS § 121 tähenduses, mis võib erineda sõna üldkeelesest tähendusest (1-21-4285/79, p 22). KarS § 121 lg 2 p 2 kehtetuks tunnistamise ettepanekut on raske ühitada ka VTK-s endas kajastuva hinnanguga, et perevägivalda on jätkuvalt põhjust pidada tavalisest vägivallast taunitavamaks ning kõrgemat karistusmäära väärivaks.

Abitus seisundis inimeste abita jätmine või nende korduv või süstemaatiline väärkohtlemine (probleem 3)

13. Selle probleemi lahendamiseks soovitakse luua uus koosseis haavatavate inimeste abita jätmise ja väärkohtlemise kaitseks. Probleemipüstitus on mõistetu ning sellega tegelemine tervitatav², kuid vajalik õiguslik analüüs VTK-s puudub. Regulaatiivse lahendusena on üksnes üldiselt märgitud, et kavas on sätestada eraldi koosseis, mis käsitleks *hooldusaluste isikute väärkohtlemist*.
14. Esiteks ei ole VTK-s määratletud, millist isikute ringi soovitakse loodava koosseisuga kaitsta. Räägitakse nt „laiemalt hooldusaluste“, „abitus seisundis isikute“ või „sõltuvate isikute“ väärkohtlemisest ning pole teada, kuidas plaanitakse kannatanute ring loodavas sättes piiritleda. Samuti ei ole selge, mida väärkohtlemise all silmas peetakse ning kas või miks selline väärkohtlemine ei ole karistatav juba kehtiva seaduse järgi.

² Nt Saksa karistusseaduses ([StGB](#)) on vastav koosseis sätestatud §-s 225 (*mißhandlung von Schutzbefohlenen, ill-treatment of persons in one's charge*).

15. Niisamuti on VTK-s üksnes refereeritud õiguskantsleri seisukohas esitatud palvet kaaluda eluaegse lastega töötamise keelu kehtestamist korduvalt või süstemaatiliselt kehalise väärkohtlemise toime pannud inimestele. Ka selle mõtte osas puudub VTK-s igasugune analüüs.
16. Nii pole ka võimalik vastata VTK lõpus esitatud konkreetsematele küsimustele. VTK-s pole käsitletud ka kavandatava muudatuse mõju riigiasutustele ja kohalikele omavalitsustele.

Loomapidamiskeelu aluste laienemine (probleem 4)

17. Selle probleemi kohta meil sisulisi märkusi ei ole.